

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA VÝTVARNÉ VÝCHOVY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

na téma

ŠPERK

(soubor plastických objektů)
Šperk v tvorbě přírodních národů

Autor:

Petra Horáková

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Zdeněk Hosman

Studijní obor:

Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

České Budějovice 2008

Anotace

Diplomová práce, kterou držíte v ruce, má dvě části.

Tou dominantní je soubor dvanácti šperků mé vlastní tvorby. V ozdobných objektech se snažím o hledání rovnováhy tvarů, struktur i materiálů.

Šperky jsem vytvářela z přírodnin, které mne často ohromují svým půvabem.

Největší inspirací se mi staly přírodní národy, které šperku nepřipisují jen význam zdobný, ale i magický. Blízké mi bylo i užívání přírodních materiálů.

V teoretické části této práce se věnuji srovnání šperků přírodních národů s prvními šperky lidstva. Ptám se po původu magie a umění vůbec. Nalézám spojitosti s ještě dnes žijícími přírodními národy - v magii šperku, v užití materiálů a ornamentu.

Píší také o funkci šperku. Snažím se vysvětlit pojmy jako amulet, talisman a fetiš.

Celý text je doprovázen obrazovou dokumentací.

V poslední kapitole se zmiňuji o záměru mé práce, reflektuji zde tvůrčí proces mé tvorby. Její fotodokumentaci obsahuje příloha.

Abstrakt

The following dissertation is presented in two parts.

The main part is focused on the collection of twelve jewellery pieces, which I designed and produced myself.

In case of decorative objects I tried to find a balance of shapes, structures and materials. The jewellery is made from organic and natural resources which I often find charming and fascinating.

The greatest inspiration for me had to be the world's natural civilisations, which don't regard the jewellery pieces just as decoration but for them represent also magical and spiritual meaning.

In the theoretic part of my dissertation I focused on the comparison of jewellery in natural civilisations with the primate jewellery of mankind.

In this part of my work I searched for the roots of magic and art in general and I discovered the connections with today's remaining natural civilisations – magical meaning of jewellery, use of material and meaningful ornaments.

Here I also mentioned the use and representation of jewellery. Attempting to clarify the concept of amulet, talisman and fetish.

All written text is supported by picture documentation. In the last chapter

I summarised the main focus of my dissertation and reflected on the creative process of my work.

The last part of my dissertation contains all photo documentation of the creative process.

Poděkování

Děkuji svým nejbližším.

Děkuji panu Zdeňku Hosmanovi a panu Františku Stočkovi.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila všechny prameny, ze kterých jsem čerpala.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne .....

.....

Petra Horáková

OBSAH

1	Úvod.....	7
2	Zrození umění	8
2.1	Paleolitické umění.....	10
3	Pravěký šperk	12
4	Magie v člověku.....	14
4.1	Přírodní národy.....	16
4.2	Ozdoby přírodních národů.....	17
5	Pojmy šperk, amulet, talisman, fetiš.....	21
5.1	Šperk	22
5.2	Amulet, talisman, fetiš	22
6	Ornament a dekor.....	24
6.1	Funkce ornamentu.....	26
7	Funkce šperku	27
8	Vlastní tvorba šperků	29
9	Seznam použité literatury	30
10	Příloha – ŠPERK	

1 Úvod

Cílem mé diplomové práce byla tvorba vlastních šperků a smysluplný text, který je exkurzí do dějin lidstva, umění a magie.

Šperk se objevuje ve všech epochách lidstva. Je pozoruhodné sledovat pojetí ozdoby a funkcí šperku v různých kulturách světa.

Má práce začíná kapitolou o původu umění v dějinách lidstva. Sleduji jej od prvních uměleckých projevů našich prapředků a díky archeologickým nálezům a teoriím vědy mohu poukázat na jednu důležitou věc, která mne u umění zajímá. Je to původ umění a magie v něm.

Za hledáním informací jsem se vydala do poznámek autorů několika knih, které upoutalo umění přírodních národů, výtvořů vzdálených ras, zemí a věků.

I já s úžasem, dojetím a úctou obdivuji podivuhodné síly, kterými tato tvorba vládne.

Pátrám-li po magické moci šperku, nacházím ji v pravěkém umění a v umění přírodních národů. Tady je klíčové bytostné sejetí s přírodou.

Magickou funkci šperku dokládám různými příklady v celém textu. Také se věnuji vysvětlení pojmů šperk, amulet, talisman a fetiš.

Píši o ornamentu a jeho funkci. Průběžně nabízím i reprodukováné příklady šperků.

V závěrečné části o vlastní tvorbě zmiňuji můj vztah k tématu, volbu materiálu, inspiraci a záměr.

Konečně příloha obsahuje fotodokumentaci mé tvorby.

Výsledkem mé práce je soubor dvanácti objektů.

2 Zrození umění

První umělecká díla vznikla v dobách mladého paleolitu, bylo to před 40 000 lety.

Od doby, kdy člověk tvořil sošky z mamutích klů a maloval obrazy zvířat na stěny jeskyní, uplynulo devět desetin trvání lidstva.

Nevíme, jaký popud dal vzniknout umění jako takovému u našich prapředků.

Mohla to být potřeba projevu, sdělení a vyjádření se, napodobení. Nebo snad povstalo z přirozeného puzení ke hře?

Míní se, že umění je od svých začátků člověkovou individuální potřebou, poskytující mu potěšení, osobní požitek a ukojení.

Hledání počátků a zamyšlení se nad zrozením tohoto lidského bohatství – schopnosti tvořit, zkoumat, vnímat krásu a nechat se inspirovat přírodou, které byl tehdy člověk roven, je dobrodružnou cestou.

Díky pravěkému umění můžeme získat jedinečné poznatky o vnitřní povaze umění, protože jej sledujeme v jeho zrodu, prvopočátku, kdy na něj ještě nezapůsobila složitá civilizace.

Tehdy umění znamenalo především přisvojování. Projevilo se jako prostředek, kterým se člověk poutá k světu okolo něj. Prostředek, kterým se snaží překlenout zeď odlišnosti a zmírnit strach a prvotní bázeň.

Člověk nejprve napodobil stopu, svými prsty vyryl v měkké hlíně klikatku, podobnou stopě medvěda, když si brousí drápy. Později zjistil, že vytvoření značek je účinnější, vtisknou-li se na předmět a snažil se svým dotykem označovat věci.

Tyto lidské stopy stávaly se značkami majetnictví.

Rýhy, které vznikaly na zvířecích kostech po odtrhnutí masa, pralovce zaujaly a při napodobování je i organizoval. Tyto rýhy, poslušny hlubokých podnětů, vlastních lidskému duchu, získávaly pravidelnost, symetrii a rytmus, byly uspořádané.

Lze tedy říci, že člověk již řídil práci svých rukou veden požadavky svého ducha.

Jasnost a pravidelnost, kterou chce člověk instinktivně vtisknout všemu, co jej obklopuje, co není on sám, dává vzniknout geometrii a ornamentu.

Nejstarší umělecké projevy měly dvě hlavní poslání. Prvním je otisknout stopu člověka do vesmíru, vepsat se do skutečnosti, promítnout sám sebe. Druhé je touha přivlastnit, přisvojit či dobýt. Obě tendence, sebepromítání a přivlastňování, vznikají ze záměru usilovat o ovládnutí světa.

A toto přisvojování mělo i další význam .Člověk se chtěl a potřeboval zmocnit věci pomocí jejího obrazu. Chtěl potom vytvořit dostatečně přesnou napodobeninu živé bytosti či předmětu. Chtěl reprodukovat zvíře, aby ho mohl ovládnout pomocí jeho podoby. Chtěl vytvořit zprostředkující článek mezi jím a chodem věci.

Lidé, tehdy bytostně spjati a životně závislí na chodu přírody, vkládali do napodobení a zobrazení zvířete či ženy, symbolu plodnosti, udržování a rozmnožování druhu, velký význam.

To nám napovídá, že lidská víra v síly světa přírody, probudila v člověku i duchovní rozměry. Umění má tehdy funkci magickou.

„ Podle základní pověry, platné v magii všech dob, je část totožná s celkem.“¹

Nejprve snad lidé napodobovali zvíře svým tělem, tančili. Je také pravděpodobné, že tyto obřady provázelo užití masky nebo rituální zdobení tančících čarodějů.

Když pak naše předky oslovila myšlenka vytvořit mezičlánek mezi člověkem a zvířetem, vytvořením jeho obrazu, vzniklo výtvarné umění.

Díky antropologické vědě, archeologickým nálezům a etnografickým znalostem, si můžeme udělat představu o zrození umění v životě našeho prapředka.

Ale „ smysl toho, co nám zanechal pravěký člověk, můžeme plně odhalit jen tehdy, podaří-li se nám jej zachytit v živých a přímo pozorovatelných jevech.“²

Proto svou práci směřuji k umění poměrně nedávnému a současnému – k umění kultur, jež ve svém vývoji zůstaly blíže našim společným předkům, k umění přírodních národů.

Je důležité podotknout, že mnohé nám poví i zkoumání psychiky člověka nebo dětského projevu.

Tématu teorie vzniku umění se ve své práci nechci podrobně věnovat.

Chci se držet názoru Josefa Čapka. Ten míní, že původ všeho umění je v magii, že se zrodilo z magismu, který je obsažen v člověku od jeho prvopočátku.

Že tato magie, řekněme hrubá, syrová, přírodní, ta nesmírně blízká přírodě, už od původu velmi přičinně působila v uměleckém počínu a byla zárodečnou formou umění a náboženství.

„ Tak jsou už nejstarší díla dokladem toho, že v umění se odráží jednak vnější svět, jednak člověk sám.“³

---

¹ Huyghe, R., Encyklopedie umění pravěku a starověku, Larousse, Odeon, Praha 1967, s. 12

² Huyghe, R., Encyklopedie umění pravěku a starověku, Larousse, Odeon, Praha 1967, s. 70

³ Huyghe, R., Encyklopedie umění pravěku a starověku, Larousse, Odeon, Praha 1967, s. 13

2.1 Paleolitické umění

Ve starším paleolitu člověk štípal kámen a zvířecí kosti, a vytvořil první nástroje. Tyto pak patří mezi nejpočetnější část archeologických nálezů z dob tak raného lidského vývoje. Zprvu měli jen funkci praktickou, ale v průběhu dlouhé doby si pravěcí lovci vyráběli nástroje více a více dokonalejší a k funkčnímu motivu přibyl i ten estetický. Podrobné studium těchto předmětů tedy podává svědectví i o probouzejícím se estetickém cítění. Ale svědectví o estetickém zaujetí sahají ještě dále. Jaký další estetický odkaz, kromě velkých děl jeskynního umění, nám pravěký člověk zanechal?

obr. 1. Kameny a přírodniny sbírané pračlověkem.

Možná, že klikatka hadích kůží, pestré zbarvení motýlů, ptáků, květů, fantaskní tvary kořenů, struktury kamenů a skal, ulity škeblí a bizarní skořápky korýšů, tisíce tvary, barvy, ale i zvuky, vůně a proměnlivé přírodní jevy v člověku probudily schopnost vnímání krásy.

Zajímavé, barevné, lesklé a esteticky působivé předměty – součásti přírody, člověk sbíral, shromažďoval a opatroval už v nejstarších dobách, již v mladém paleolitu.

Tam, kde žil nejstarší představitel rodu *Homo sapiens*, našly se ulity amonitů a úlomky krystalů, provrtané barevné mušle a lastury, které putovaly z míst svého vzniku jako dary nebo možná obchodní artikly do vzdálených krajů.

Neexistuje naleziště, kde by chyběly zvířecí špičáky s otvorem pro zavěšení.

Jsou důkazem, že již tehdy měl náš předchůdce smysl pro rovnováhu přírodních forem a esteticky působivé předměty jej udivovaly a těšily.

Zajímavé je, že i v říši ptáků je zřejmý smysl pro krásu a libé vzrušení z barev. Vedle straky, která je známá pro svou sběratelskou zálibu, je zde například druh rajky z Austrálie a Nové Guineje, která si do postaveného úkrytu nosí kamínky a škeble určitých barev. Od rajky však nevede postupná vývojová cesta až k člověku.

„Vyšší savci se vyznačují naprostou netečností ke všemu, co leží mimo oblast obživy a sexuálních pudů.“⁴

Estetický požitek z přírody se u pralidí objevil jako nová schopnost.

Chci však připomenout, že toto vnímání krásy bylo vázáno na silné pocity pravěkých lovců. Krása lva byla vnímána i s obdivem jeho síly. Zub, který byl trofejí lovce, jež lva přemohl, nesl v sobě magickou moc, totiž sílu a odvahu šelmy.

Můžeme sledovat vývoj umění od pouhého sbírání zajímavých kamenů, přes úpravu zoomorfů a antropomorfů, až k vědomému výběru kamenů a jejich dotváření.

Vedle výroby nástrojů se tedy zvolna vyhraňovala i jiná tvorba, vyžadující citlivější způsob opracování, a vznikaly první praplastiky.

Bohužel je naše poznání ochuzeno a zkresleno tím, že nejstarší archeologické nálezy jsou pouze kamenné, protože jen ty mohly přečkat statisíce let díky své odolnosti a trvanlivosti.

Ale ptáme se – není to tedy jen zlomek tehdejší tvorby?

Je velmi pravděpodobné, že vedle těchto kamenných výrobků existovaly i lidské pokusy tvárnit a opracovávat dřevo, kost, kůži, tvořit z hlíny a jílu, brousit pískovce.

Přitom se snad takové snadno opracovatelné materiály člověku naskytly pro výtvarné pokusy jako první. Důkazy však nemáme a zdá se, že tyto předměty, a možná i ozdoby, změnily se časem v prach.

Nepochybuji o tom, že existovaly i jiné umělecké formy, které zanikly, protože nebyly z trvanlivého materiálu.

I nálezy okru jsou pro nás velmi poučné. Objev barvy a pigmentů nám dokazují nádherné mladopaleolitické malby v jeskyních. Okrové tyčinky byly též vkládány ve vrstvách do hrobů k tělu zemřelého a z toho vyplývá i náboženský význam barvy.

Můžeme snad vyloučit, že se tehdy lidé zdobily a barvily svá těla?

A srovnám-li umění paleolitické s tím „primitivním“ (uměním přírodních národů), nemohu si položit otázku:

Můžeme zamítnout názor Josefa Čapka, že umění vychází z magie, použijeme-li příkladu magie umění přírodních národů ve spojení s důkazy pravěkými, že člověk věřil v sílu ovládnutí, užíval lovecké magie a konal obřadní praktiky?

---

⁴ Huyghe, R., Encyklopedie umění pravěku a starověku, Larousse, Odeon, Praha 1967, s.23

obr. 2. Ozdoby z mušlí – střední neolit

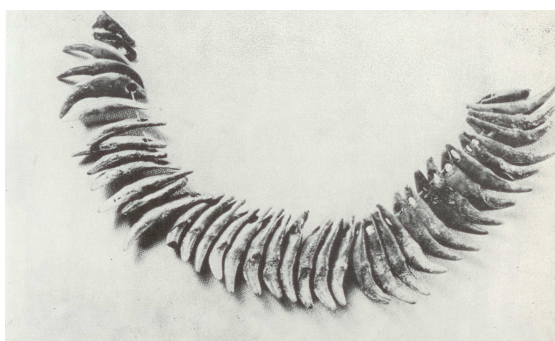

obr. 3. Kostěný náramek vykrojený ze stehenní kosti velkého zvířete, nalezený v hrobě muže z Nitry.

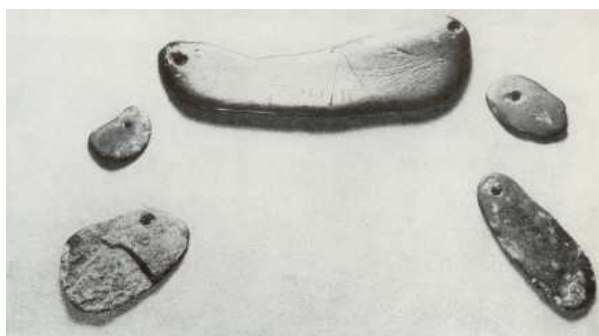
3 Pravěký šperk

Snad, že květina ve vlasech ženy nebo kožešinová čelenka, patřily mezi první šperky. Z nejrůznějších nálezů je jasné, že neandrtálský člověk používal i zvířecích kostí k výrobě šperků. To, že provrtání liščího zubu, kosti či prstního článku soba, je velmi obtížná a jemná práce, a navíc i schopnost vyrobit tenkou šňůrku či řemínek, zřejmě ze zvířecí šlachy, k zavěšení tohoto přívěsku, svědčí o manuální zručnosti neandrtálského člověka.

Přívěsky z kostí, náhrdelníky z mušlí, figurky zvířat s otvory pro zavěšení, ohlazené do lesku, který mohl vzniknout dlouhodobým nošením, přívěsky ve tvaru ženských prsů (nalezeny v Dolních Věstonicích), to vše nám dokazuje, že člověk v době kamenné zpodobil své tělo nejrůznějšími šperky.

*obr. 4. Náhrdelník ze zubů
Dolní Věstonice*

*obr. 5. Náhrdelník z oblázků
Dolní Věstonice*

Byly to náhrdelníky, náramky, čelenky, spony a přívěsky, co objevili badatelé na nalezištích a pohřebních místech lovců mamutů. Nejvíce ozdob obsahovaly hroby ze středomořských oblastí. Nedaleko Bajkalského jezera byl odkryt hrob dítěte, které mělo při sobě složitý náhrdelník, sestavený ze 126 závěsků a zvláštního zdobeného přívěsku s provrtanou destičkou a amuletem ve tvaru ptáka.

Bohatá výbava zemřelého často obsahovala krásné a drahocenné šperky.

Nejčastěji prostě provrtali předměty nalezené v přírodě : škeble, lastury, ulity, destičky z břidlice či kosti, obratle a zuby ulovených zvířat. Některé šperky však nesou již stopy pracného opracování a symboliku – např. již zmíněné prsovitě přívěsky nebo ty ve tvaru letících ptáků.

Kostěné náramky, nalezené na břehu řeky Desny, zaujali vědce svými vrypy. Zářezy na těchto předmětech jsou odvoditelné z lunárního kalendáře a jejich počty, odpovídající době deseti měsíců, mají možná souvislost s těhotenstvím ženy.

Vypisování bohatých celosvětových nálezů se zde věnovat nebudu.

Po pravěkém člověku nám zde zbyly různé šperky. Objevovaly se i kostěné perly, většinou pak z mamutoviny a to nejen provrtané, ale i opatřené charakteristickou hlavicí pro uvázání. Další předměty s kostěnými oky byly podle vědců užívány jako spony. Ozdobné předměty bývaly také kostěné kotoučky, tzv. rondely.

Při výzkumech pak vycházely na světlo často části navlékaných náhrdelníků, sestavené z provrtaných oblázků, liščích a vlčích zubů, konchylíí, ale také ze zdobených mamutovinových válečků. Výjimečně byl nalezen i provrtaný lidský zub. V nejrůznějších pravěkých kulturách měl člověk přívěsky, jimiž se zdobil a mohl jim přiřkládat význam amuletů.

„ Provrtat a zavěsit na krk bylo možno jakýkoli předmět, kterému lidská představivost připsala estetický význam nebo magickou moc.“⁵

. V mezolitu se v náhrdelníku objevují kousky jantaru, zemřelí mívají na hrudi položeny kostěné jehlice, jež zřejmě sloužily k sepnutí oděvu. Z nálezů v těchto hrobech se zdá, že nejvíce bývali zdobeni lidé, kteří zemřeli ve věku 20 – 30 let.

Z následujících dob, doby bronzové, kdy člověk již poznal slévatelnost bronzu, je mezi nálezy již mnohem větší množství šperků a ozdob, znázorňovány jsou účesy a ozdoby z peří. Keltské šperkařství využívalo nejen bronzu a drahých kovů, ale i železa, sapropelitu (měkká hornina blízka uhlí), skla a jantaru.

---

⁵ J. Svoboda, Mistři kamenného dláta, Praha 1986, s. 171

4 Magie v člověku

K popsání magie, neboli magismu, si půjčím slova Josefa Čapka :
„Magie je snaha zaučinkovati netechnickým způsobem na stav věcí tak, aby se v nich přivodily žádoucí změny. Takovým netechnickým způsobem je už přání samo o sobě, už sám hlas potřeby – vypjatá naděje, že přání samo snad nějakou změnu v řádu věcí přivolá: že se něco přemění, jinak uzpůsobí, lépe, příznivěji seskupí, splní, přičaruje; že přání, že touha sama má v sobě něco síly někam a nějak do něčeho zasáhnouti. Ach ano, je to neurčitost sama, co tuto pravím; magie má být činná a účinná k tomu je potřeba něčeho více! To tedy tři věci: za prvé toho přání, dále pak věcí ze skutečnosti, částí, které mají nahraditi, zastoupiti tu jinou, tu větší a celou skutečnost; a nádavkem ještě je třeba představivosti, která v částicích, zlomcích, náhražkách a symbolech dovede viděti tu skutečnost celou. Jsou tu tedy dvě strany: žadatel a mocnost, od které se žádá. Mezi nimi je třeba prostředníka: věcí ze skutečnosti, které ji představují a zastupují celou ve znamení totožnosti a jednoty; a představivosti, která ve směru přání je schopna v těch částicích a znacích onu jednotu spatřovati.“⁶

Tato magie, jež vzešla z člověčí prvotní bázně a boje o život, byla prostředkem k ovládnutí těch temných přírodních sil, kterých si člověk byl již tenkrát vědom.

O průběhu obřadů a jejich pojetí toho mnoho nevíme, ale použiji zde text z knihy Dějiny umělecké kultury, ve kterém mne zaujala myšlenka vzniku první komunikace se silami přírody: „ Ve vývoji lidských společenství se dostávalo řečovým a múzickým projevům i dalších úloh a funkcí: kromě mezilidské komunikace se zrodila i komunikace s přírodními silami a předpokládanými bohy (zaříkávání, prosby, zastrasování). Významné místo však zaujaly též v pracovní činnosti (zaříkávání opracovaného materiálu).“⁷

Dovolím si tedy vyslovit, že tehdy člověk šperku připisoval mocnou sílu – šperk byl magickým. Že zub či kost zvířete, možná mu měly zajistit jeho sílu a rychlost.

„Touha se nese dále a je v trvalejší funkci než oštěp.“⁸

A ta touha, vždyť ta je vzpruhou tvořivosti.

---

⁶ J.Čapek, Umění přírodních národů, Praha 1938, s. 43, 44

⁷ M. Jůzl a kolektiv, Dějiny umělecké kultury (I), Praha 1989, s.25

⁸ J.Čapek, Umění přírodních národů, Praha 1938, s. 47

Můžeme si představit, že tehdy člověk v zobrazení zvířete či lidské postavy viděl něco z toho zvířete nebo z člověka samotného.

Nevíme nic o cítění a mínění nejstarších lidí.

Ale je pravděpodobné, že představy o jiných silách, temných a neuchopitelných, a o podstatě světa, života a smrti, tehdy lidé měli.

Byly to jistě i počátky estetického osvojování světa, které byly spojovány s těmito představami, které měli zajistit úspěšný lov, plodnost matek a zvíře, možná odvrátit zlé duchy. A byly to také obřady, které znamenaly úctu k předkům.

Co víme o umění toho druhu jako je tanec nebo například tetování, jejichž existenci potvrzují díla, která se dochovala a která je zobrazují?

I existence masky je doložena rytými podobami pravěkých čarodějů.

Ze středního paleolitu pochází doložení o prvních pietních uložení zemřelých.

Když společnost začala pěstovat kult mrtvých, stalo se výtvarné dílo prostředníkem mezi světem konkrétním a duchovním.

Předměty, které provázely zemřelého na dalších cestách, hrály svou důležitou roli.

Nejeden objev hrobu nám umožňuje nahlédnout do tehdejších rituálních praktik.

Obřadně uložený zemřelý, ležící v barvivech a přikrytý velkými kostmi či kameny, měl při sobě zbraně či umělecké předměty. Snad je těmto významným osobnostem vložili na cestu po životě blízcí, protože tyto předměty a také šperky něco znamenaly. Byly to věci, které sloužily dlouhodobému účelu, amulety, zbraně, nástroje, ozdoby atd.

„Předměty s dlouhodobou funkcí provázely lovce v jeho každodenním životě. Kresba či znak zkrášlili, zpříjemnili práci s nimi,

ale snad obsahovaly i tajemnou magickou moc, která měla usnadnit nepřetržitý boj s přírodou. Harpuna nebo hrot ozdobené kresbou a magickým znakem se nemíjely cílem. Amulet zaháněl zlé duchy a chránil lovce před nebezpečím.“⁹

*obr. 6. Mrtvý náčelník
dřevo a lidské vlasy*

⁹ J. Svoboda, *Mistři kamenného dláta*, Praha 1986, s. 38, 39

4.1 Přírodní národy

Proč volím srovnání pravěkého umění s uměním přírodních národů chci vysvětlit na těchto řádkách. Některé nejstarší etapy dějin si totiž můžeme přiblížit studiem dosti podobných příkladů ze současnosti.

Přírodní národy si udržely způsob života, který se od počátku nezměnil tak propastně jako ten náš. V jejich životě má své místo ještě živoucí tradice magického umění.

Je prokázáno, že se věk lovců odráží až do dnešní doby např. v jižní Africe ve společnosti Křováků. Předkolumbovští obyvatelé Ameriky také odpovídají úrovni neolitického období, tetují svá těla, užívají masky a nebo okr při některých pohřebních obřadech. Tetování a masce se budu ještě věnovat v dalších částech práce, protože i ty jsou v mém srovnání umění přírodních národů s uměním pračlověka důležité – objevují se v obojím.

Indiáni severozápadního pobřeží zhotovovali vždy předměty z přírodních materiálů. Využívali kostí, rohů, medvědích zubů, mrožích klů aj. k vytvoření magických předmětů a šamanských amuletů. Duté kosti z nohou jelena nebo losa byly malými „lapači duší“ a indiáni věřili, že šaman v nich uzavře uniklou duši člověka a vrátí mu ji. Nosili je upevněné na stužce na krku nebo přišité k oděvu .

I mezi národy severní Eurasie je dodnes rozšířena myšlenka, že je-li duše zvířat, které mají být ulovena, napřed podrobena šamanem, bude lovecká výprava zdařilá.

Věří, že zabité zvíře může být vzkříšeno ze svých kostí, kůže a ostatních částí těla.

Uvádím ještě další příklad. „Primitivní“ člověk věří, že dotykem a uchopením přenese na předmět část sebe a věc si přivlastní. Tady pak vzniká jeho rukou dekorativní umění.

Umění těchto „divochů“ splňuje jednak určitou funkci, jednak tryská z potřeby tvořit. Je tedy především funkční. Realizuje neviditelné pojmy : ve stadiu magie jsou to síly, tužby a snahy, ve stadiu náboženském pak celé pojetí vesmíru.

Pověry a zvyky pravěkého člověka se tedy zřejmě objevují i u přírodních národů.

„Ale můžeme říci, že jejich složitá mytologie existovala již u jejich pravěkých dvojníků? Podobnost neznamená ještě totožnost ...“¹⁰

---

¹⁰ Huyghe, R., Encyklopedie umění pravěku a starověku, Larousse, Odeon, Praha 1967, s. 72

4.2 Ozdoby přírodních národů

„ V přírodě se snad nevyskytuje látka, které by lidé nepoužívali k zdobení svého těla, aby tak zdůraznili svůj vkus a své bohatství. Kančí tesáky, netopýří zuby, kotoučky z vaječných skořápek, hadí kosti, hlemýždí ulity, sušené plody, ptačí zobáky, kusy slonoviny, ozdoby z želvoviny a kované kruhy a řetězy ze železa, stříbra a zlata – to je jen několik příkladů. Ale i v tomto případě mají na výběr vliv náboženské a magické představy příslušného kmene.“¹¹

Již jsem vyslovila domněnku, že malování těla a přestrojení mělo v pravěku velký význam. Není jistě náhodou, že i v umění přírodních národů je napodobení a maskování důležitou ingrediencí umělecké tvorby a magie.

„ Okr, hlína, dřevěné uhlí, ptačí peří smíšené s krví, zvláštním způsobem propletené vlasy a vousy – to jsou prostředky, které mají všeobecnou schopnost učinit z člověka samého zobrazovací předmět.“¹²

Užívání barev v době ledové bylo dokázáno ve studii, kde M. Dechelette uvádí užití nejméně sedmnácti různých barev. Stejných surovin i barev užívají k líčení a zdobení uměleckých předmětů i dnešní přírodní národy. Nelze opomenout symbolický význam jednotlivých barev. Při obřadu a tanci využívá šaman – kouzelník také mimiku obličeje a pohyby těla. Jde spíše o převtělení.

Zato maska – nedílná součást komunikace se světem přírodních sil, má význam samotného převtělení.

U některých severoamerických Indiánů se choval zvyk, že mladík si poprvé zhotovil masku, když potkal v lese svého strážného ducha. Poctil jeho moc a vyrobil doklad a znázornění tohoto zjevení.

obr. 7. Obličejová maska Ibo nebo Ibibio z Nigérie. Na čele masky je tzv. džudžu – kouzelný prostředek z peří, krve obětního zvířete a dalších přísad.

¹¹ J. Lips, O původu věcí, Praha 1960, s. 47

¹² Huyghe, R., Encyklopedie umění pravěku a starověku, Larousse, Odeon, Praha 1967, s. 78

Téma masky, množství jejích druhů a funkcí by dalo další diplomovou práci. Jisté je, že divadelní představení přírodních národů, tanec, maska, hudba a děj v tomto divadle, dokazují hluboký umělecký cit těchto lidí, jejich estetické znalosti, neobyčejný smysl pro charakteristiku, jejich barevný vkus a individuální vnímavost. Vráťím se ještě ke zvyku malovat a zdobit své tělo barvou. Aby oblíbené barvy na těle vynikly, měly lidé od pradávna ve zvyku vytvářet jimi různé geometrické ornamenty. Jejich tvary nesou i tradiční významy, často vyjadřují postavení jejich nositele, kmenovou příslušnost, dospělost atd.

Snad proto, že malovaný ornament neodolal působení vody a slunce, vynalezli lidé tetování – zvyk rozšířený po celém světě.

Typickým příkladem umné tetáže obličejů jsou obyvatelé tichomořských ostrovů – především Maorové. Jejich nádherná spirálovitá tetování jsou výrazem jejich osobnosti a důstojnosti.(*obr. 15.*)

Vzor vypíchaný nebo vyříznutý do pokožky se nezdůrazňuje barvivem všude.

Mám na mysli jizvové tetování čili jizvení, kterým si s oblibou zdobí tělo především na africké pevnině.

Ornamentu ve spojení s ozdobou lidského těla se budu věnovat více v kapitole 6.

Ozdoby přírodních národů jsou pro naši kulturu velmi nezvyklé, stačí se podívat kolem sebe na šperky, kterými se zdobí téměř každá žena.

Není divu, že tito lidé, bytostně spjatí s přírodou, užívají nejrůznějších materiálů ze svého okolí k výrobě osobitých šperků.

Nošení ozdob z ptačích per, z chocholek papoušků kakadu nebo pestrých rajek, jako například u obyvatel Polynésie, kteří si peřím zdobí vlasy, je dlouhou tradicí.

Vrcholem všech těchto ozdob jsou nejrůznější šperky vyrobené lidskou rukou.

Náramky, náušnice, prsteny, spony, čelenky nebo skvostné náhrdelníky.

Ať už jsou to „perly“ z ptačích kostí, navlečené na šlachy a nošené obyvateli Ohňové země, nebo korále ze zubů mnoha zvířat a z lastur, přívěsky a mosazné štítky či těžké řetězy a železné obruče, jsou pro jejich nositele důležitými předměty, které považují za krásné a cenné. Mohou být jen trofejemi ze zvířat, které lovec pokořil.

Jsou však mnohdy děděné po předcích či získané při iniciačních obřadech a rituálech. Tušíme, že spolu s těmito ozdobami, nese si jejich majitel i magickou moc a ochranu, která je ve šperku vložena.

Důležitou roli zde hraje i symbolika materiálu a tvaru těchto ozdob.

U matriarchálních národů, které uctívají Měsíc, objevují se šperky typického oválného tvaru v podobě měsíčního srpku, vyráběné z perleti, želvoviny a různých kovů, kdežto patriarchální kočovné kmeny, jež uctívají Slunce, zdobí svá těla spíše okrouhlými destičkami, které vykládají a zdobí řezbou.

Velmi oblíbené jsou ulity zavinutců zvané kauri, kterými zdobí své paže, hrdla nebo účesy domorodci od Afriky až po Austrálii.

Některé kmeny (např. Kamiové z jihovýchodní Kalifornie) však považují ozdoby z některých druhů lastur výhradně za šperk určený mužům.

V Austrálii domorodí obyvatelé přisuzují právě ozdobám z lastur zvláštní moc, často je zdobí kresbami vrypů obarvených okrem a nosí je na prsou. Odmítnutí milenci jich tam používají k tomu, aby se jejich vyvolené dívky „vnitřnosti rozechvěly vzrušením“.¹³

Ražením vznikají různé druhy kotoučků. V Oceánii užívají k výrobě právě mořské lastury, v Africe zas skořápky z pštrosích vajec.

Na fotografiích často vídáme Africké ženy i muže ověšené množstvím šňůrek ze skleněných korálků. Zajímavé je, že tyto skleněné perly proudily do Afriky již ve středověku, a tamní obyvatelé si je tak oblíbili, že se staly součástí domorodé kultury.

Později přejaly skleněné perly i Indiáni Severní Ameriky a v dnešní době již skoro vytlačily původní staré ozdoby, vyráběné z barevných dikobrazích ostnů.

Těžké kruhy a obruče nošené na rukou i nohou, řetězy a náhrdelníky nebo například akori čili „modré korále“ z Beninu, zdobí těla jejich nositelů a k našemu údivu – jak se mohou vůbec pohybovat, jsou částí jejich osobnosti, jsou šperky, na které je jejich majitel hrdý.

*obr. 8. náramek z lidské čelisti
- Nová Guéna*

¹³ J. Lips, O původu věcí, Praha 1960, s. 48

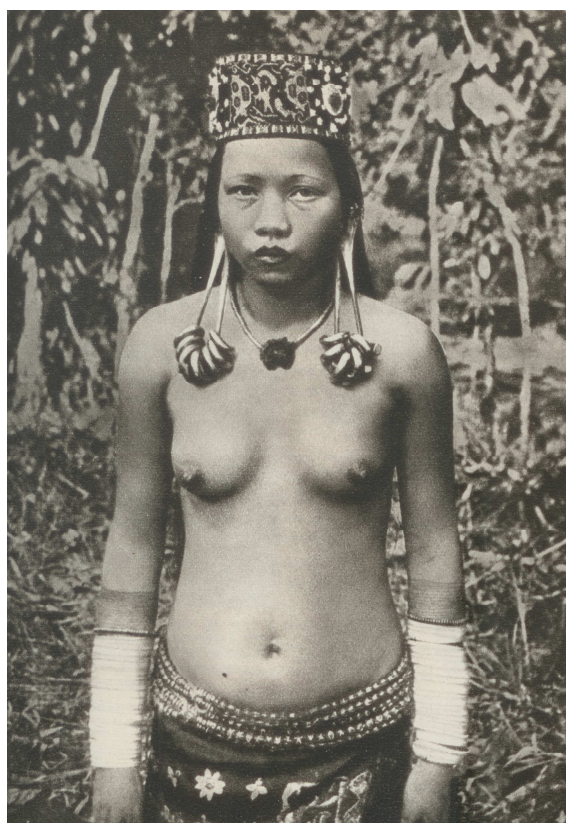
Chtěla bych se také zmínit o zvyku nosit šperky v nosních přepážkách, rtech, i uších. Například Papuánci (kmen Nor) si propichují nejen nosní přepážky, ale i pravé chřípí. V nich nosí nosní ozdoby z kančích zubů a bambusových tyčinek.

Aljašští Indiáni nosí uprostřed spodního rtu dřevěné nebo kostěné kotouče čili librety, a tento zvyk je velmi rozšířen i v Africe, hlavně v okolí Čadského jezera.

Zde však ženy nosí dřevěné kotouče obdivuhodných velikostí, které dosahují velikosti podšálku. Také otvory v uších bývají u těchto obyvatel Afriky vytažené do velkých rozměrů nošením tak těžkých šperků, jako jsou např. dřevěné válečky . To samé můžeme sledovat i u žen některých malajských kmenů, kterým ušní lalůčky zatěžují měděné kroužky, vážící dohromady až 1 kilogram. (obr. 9.)

Množství surovin pocházejících z divoké přírody, ze kterých přírodní člověk šperky vyrábí, je téměř neomezené. Jisté však je, že některé látky jsou stejně oblíbeny a převažují na různých místech světa.

Výčet materiálů a typů šperků přírodních národů není mým úmyslem v této práci.

obr. 9. Žena kmene z malajské oblasti s těžkými měděnými kroužky v uších.

5 Pojmy šperk, amulet, talisman, fetiš

Nošením určitých předmětů, ze kterých se později staly šperky, se měla zlepšit síla a vlastnosti nositele. Ten chtěl získat sílu medvěda a rychlost jelena, a proto nosil jejich zuby na svém krku. Většinou šperky nesly ochranné kouzlo. Přitažlivé a zářící předměty měly za úkol upoutat pohled nepřítele a uchránit.

Proto u mnohých orientálních národů jsou šperky ověšeny převážně ženy a děti. Podle křesťanského pojetí právě ďábel svádí přes šperky a klenoty lidi, zvláště ženy. Při pověrách je důležité z jaké látky je šperk vyroben, jakou má barvu, formu a odkud pochází. Přitom hraje občas svou roli i víra v magii čísel.

Tento magický šperk nepůsobí sám o sobě pasivně, je zprostředkujícím článkem s chodem věcí, je magickým.

Šperk může být využíván současně jako amulet, talisman i fetiš.

Za důležitý šperk se považuje čelenka do vlasů nebo jiné pokrývky hlavy, protože byly dobře viditelné a sloužily jako obrana a ochrana proti zlým pohledům.

Věnuji další řádky pojmům šperk, amulet, talisman a fetiš.

Každý z nás má o šperku jiné mínění. Pro někoho je pouhým doplňkem, ladícím se zevnějškem, jiní zas nosí šperky od blízkých, snubní prsteny, piercingové náušnice.

V encyklopediích a slovnících nacházíme mnoho definic o šperku, amuletu, talismanu a fetiši. Vysvětlím zde základní významy těchto pojmů.

obr. 10. Kouzelný talisman šamana indiánského kmene Tlingit, vyřezávaný z parohu.

5.1 Šperk

Šperk, klenot či skvost (lat.*clenodium, ornamentum*, angl. *jewel*, něm. *Schmuck*) je cenný a zároveň ozdobný předmět dekorativního charakteru.

Bývá nejčastěji nošen na lidském těle, také na oděvu. Mezi šperky se řadí : prsten, diadém, náhrdelník, čelenka, brož, náramek, přívěsek, řetízek, náušnice, spona, ale i manžetový knoflíček, kapesní hodinky a další...

Jako součást oděvu spojuje často estetický účinek s funkcí praktickou.

Aby se zvýšil dojem, vykládají se šperky drahými kameny.

Šperk se užíval a vyvíjel od paleolitu s použitím přírodních materiálů, během vývoje se však rozšiřuje sortiment forem, typů, materiálů, technik a aplikací ve shodě s dobovým výtvarným názorem a technickými možnostmi.

Od eneolitu a zejména od doby bronzové se v souvislosti s dovedností zpracovat kov, šperky vyvíjí, později se zdokonalují zlatnické techniky (filigrán, granulace, zlacení, plátování), uplatňují se výrobky ze skla a skelných past nebo emailem zdobené šperky (pektorály, přívěsky, spony.

K promíchání slov šperk a „magický předmět“ došlo již v pravěku.

Magické funkci šperku je věnována samostatná kapitola.

5.2 Amulet, talisman, fetiš

Amulet (lat. *amulettum* , též *ligatura, ligament*)

je magický šperk, jež má svou silou přinášet tomu, kdo jej nosí, štěstí, má jej ochraňovat před nemocemi a zlem.

Bývá to drobný přívěsek, který se nosil od pravěku v každé epoše až dodnes.

Jeho užívání je založeno na víře v ochrannou moc určitých věcí (kamenů, rostlin, magických znaků, atd.). K amuletům patří drahokamy, kdy každý druh kamene má v ochraně svou specializaci. Nosí –li se do náhrdelníku spojené amulety, je univerzální ochranou pro různé příležitosti.

Přesto, že křesťanská církev se od amuletů distancuje, vžil se obyčej posvěcených křížků a medailonků. Islámský, perský amulet má podobu zlaté schránky.

Ve starém Egyptě byl posvátným amuletem skarabeus.

Jiné amulety mohou být zhotovovány z rostlin (např. květ česneku) a mohou být také pokládány za léčivé prostředky.

Amulet je účinný jen je-li magicky posvěcený a opatřený posvátnými symboly.

Jeho moc je pak prý trvalá. Amulet slouží tedy obraně před zlými vlivy.

Naopak talisman k sobě přitahuje vlivy dobré.

Talisman (pochází z arabského *tilasm* = posvěcení, *rituál*, lat. *telos* = výsledek) je předmět magicky zhotovený, ale i přirozeně vzniklý (například jetelový čtyřlístek, rybí šupiny atd.)

Současně může být magický předmět užíván jako talisman i amulet (např. podkova).

Talisman může být prsten ve tvaru hada „urobora“, magicky preparované předměty, uložené ve váčku nošeném na krku nebo maskot pro štěstí.

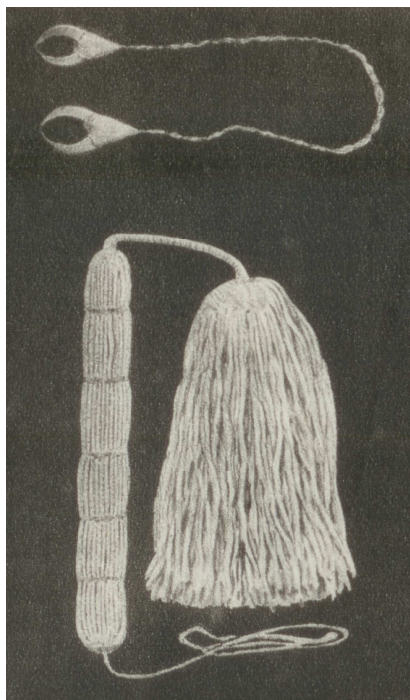
Musí být magicky zhotoven, doprovázen vhodnými konstelacemi – podle astrologie.

Nejběžnějším talismanem bývá prsten, musí však být rituálně posvěcen.

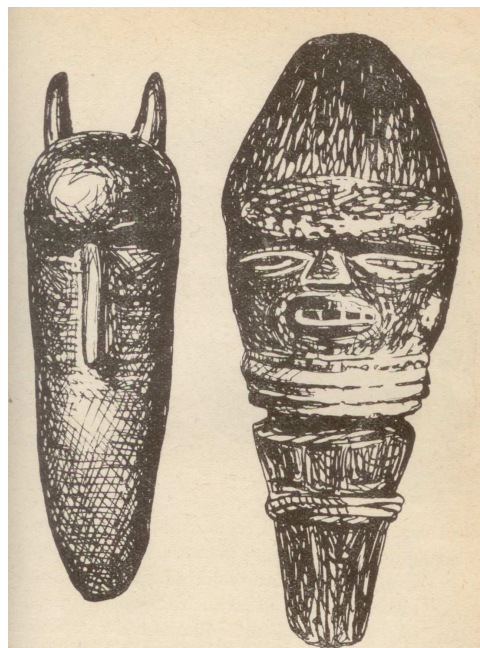
Fetiš (lat. *facticius* = umělý, *facere* = tvořit, franc. *fétiche*)

je objekt, který prý vykazuje nadpřirozené schopnosti, nebo jakýkoliv člověkem stvořený objekt mající moc nad ostatními.

Jsou jím náboženské fetíše (uctívané pro nadpřirozené vlastnosti), ale i sexuální.

obr. 11. Obřadní předměty
Austrálců - náhrdelníky

obr. 12. Fetiše – Západní Afrika

6 Ornamet a dekor

Ornamet (z lat. *ornare*- zdobit, *ornamentum* – ozdoba, okrasa)

znamená zkrášlení, ozdobu.

Objevuje se nejen ve výtvarném pojetí. V hudbě je ornamentem trylek.

V uměleckém řemesle je podán jeho typický výraz – zdobení nástrojů, zbraní, keramiky, látek. Vidíme ho i v architektuře na výzdobách staveb – např. fasádách. Pod vlivem ornamentu se vyvíjí ve 20. století secese, patří k antice i rokoku.

Původně se ornamet skládal z geometrických forem, jako čára, kruh, spirála, později se staly hlavními prvky motivy rostlinné, třeba lotos a palma. Příznačná je ovšem abstraktnost, protože rozmanitost motivů se stylizuje do jejich pregnančních forem.

Ornamentalizace a geometrizace viděného je umožněna tzv. tendencí k tvarové pregnančnosti. Jean Piaget říká, že vnímaný tvar je determinován pravidly jednoduchosti, pravidelnosti, blízkosti, symetrie atd. ... tento tvar, který se vnucuje, nabízí, ladí, je ze všech možných tvarů vždy „nejlepší“, tj. nejvyrovnanější, je ornamet.

Podstatou toho, co spojuje ornamet s lidskou psychikou, je tedy směřování k rovnováze. Tato vlastnost je zvláště výrazná u duševně narušených lidí a pozorujeme ji v hypnotických stavech a po užití mezkalinu či LSD.

Uvádím pro zajímavost výpověď intoxikovaného: „ Mám velmi pestré halucinace ornamentů na stropě...A když zavřu oči, vidím podobné ornamenty...Stále vidím ornamenty...Pozoruji, že slova se mi řadí v různé ornamenty...Svět se proměnil v roury a ornamenty.“¹⁴

Zatlačíme – li si na bulvy, či budeme dráždit vjemy střídáním osvětlováním zavřených očí, podle studie J.E.Purkyně, nakreslíme řady obrazců.

Jakási propojenost člověka s ornamentem je zřejmá.

„ Náš poznávací pud je veden snahou po úplnosti, rovnováze, harmonii ; snahou, která je nejcharakterističtější vlastností ornamentu.“¹⁵

Ornamet není tedy jen ozdobou, ale něčím důležitějším.

Je praformou uměleckého výrazu vůbec.

---

¹⁴ časopis Umění a Řemesla, č.3, Tematické číslo k ornamentu, roč. 1973, s.66

¹⁵ časopis Umění a Řemesla, č.3, Tematické číslo k ornamentu, roč. 1973, s.66

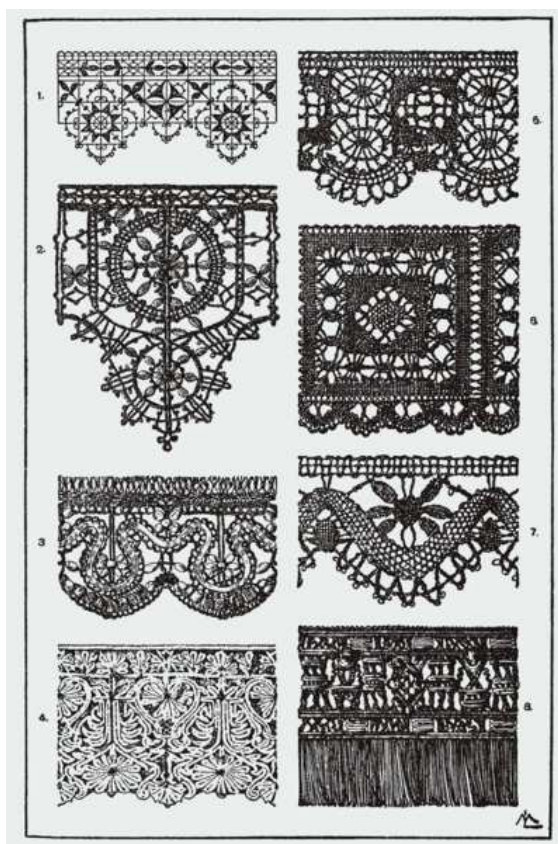
„Ornament je nejen pokusem o pochopení řádu přírody, ale i výrazem snahy člověka podrobit přírodu, pokusem ji zvládnout a ujařmit jejími vlastními silami. Člověk to byl, kdo sázel obilí do řádků, stromy řadil v alejích s pravidelnými rozestupy ... Vnesený řád dával člověku pocit vlastnictví a nadvlády nad zrozením, růstem i zánikem. Pravidelnost a opakování jednotlivých vegetačních cyklů bylo cestou poznání tajemství přírody. V ornamentální formě možná stále ještě přetrvává pozůstatek tohoto tajemství, magického počátku uvědomění z dob, kdy harmonie mezi přírodou a člověkem ještě byla samozřejmostí.“¹⁶

Dekor (z franc.- *décor*, lat. – *decus* – ozdoba, okrasa)

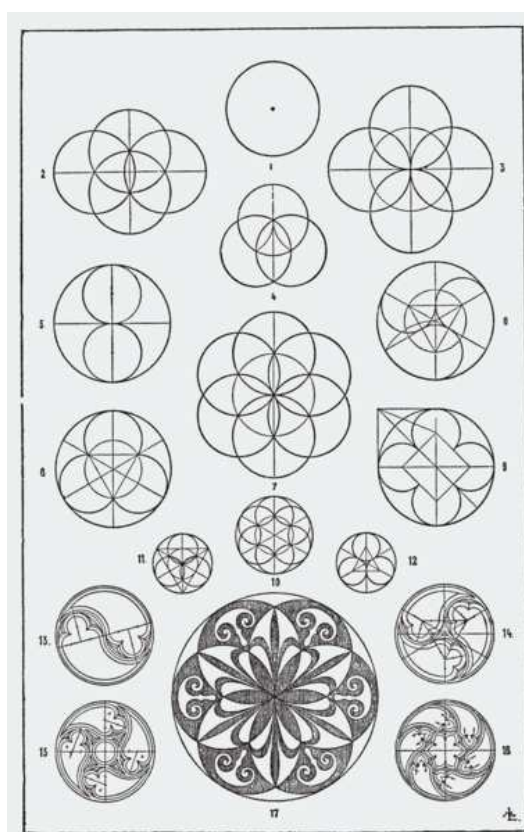
Toto slovo vešlo v užívání pro označení výzdoby předmětů (např. modrý dekor na porcelánu). Ornament je přeměňován ve zdobný dekor.

Můžeme si jej představit na tapetě, či textilií, užívá jej i štukatérství. Je to figurální nebo ornamentální motiv. Ornament je zde tedy jednotlivým zdobným prvkem.

Dekorací zas myslíme souhrn všech ozdobných systémů, na ploše i v prostoru.

obr. 13. ukázky dekoru - krajky

obr. 14. kruhová ornamentika

¹⁶ Finfrlová, P., Vítková, M., Katalog výstavy Ornament v současném umění

6.1 Funkce ornamentu

Zrod ornamentu začíná lidskou touhou zaplňovat prázdné plochy svého okolí i svých výtvorů novými obrazci, kterými se člověk podvědomě brání pocitům prázdna.

Tento jev – tzv. horror vacui patří společně s přirozenou potřebou zkrášlovat své okolí k nejvýraznějším akceleratorům potřeby a vzniku ornamentu.

Ornament zastává od epochy prvobytných národů celou řadu sociálních funkcí.

Bylo již mnohokrát dokázáno, že ornament je odrazem společenského života.

„Ornamentální zobrazení můžeme rozlišit na tzv. *ikon* (naturalistický motiv, zobrazení reálného předmětu), *index* (vyšší stupeň stylizace, např. egyptský ornament – vodní lilie) a *symbol* (nejvyšší stupeň stylizace...kde k pochopení motivu je třeba znát „abecedu“ např. dopravní značky).“¹⁷

Funkce ornamentu můžeme rozlišit na :

- individuálně psychologické = oblíba ornamentu (secesní ornament uklidňuje)
- psycho – sociální = módní varianty ornamentů
- sociální = jednoznačná ornamentika v určitém společensko–historickém kontextu

Společenská funkce ornamentu je jeho posláním.

Uvádím několik příkladů :

- magicko – kultovní = známá z prostředí přírodních národů a zřejmě i z pravěku
- náboženská = př. ze starověkého Egypta (rostl. ornament lotosu je symbolem božstva Nilu a tvořivé síly přírody)
- reprezentativní = v popředí v renesanci a baroku
- ideologická = v nacistické Itálii a fašistickém Německu ornamentika sloužila ideologickým účelům
- estetická = výrazná v době secese

Indiáni jižní Ameriky jsou zvané pány ornamentu. U přírodních národů je získání ornamentu znamením iniciace, postavení, zásluh či kmenové příslušnosti.

Ornament je užíván současně jako značka či podpis.

Mimo to je znakovost ornamentu citelná i u Japonců.

---

¹⁷ časopis Umění a Řemesla, č.3, Tematické číslo k ornamentu, roč. 1973, s.11

7 Funkce šperku

O smyslu šperků a jejich užití se zmiňuji už v předešlých kapitolách.

Zde bych chtěla zopakovat jeho nejdůležitější funkce:

- **dekorativní, estetická** – To, že šperk je hlavně ozdobou, je zřejmé.

Většině žen a i mužům šperky slouží k této funkci. Vzhled šperku je ovlivněn módními vlnami – jako známý secesní šperk. Jeho nošení zas ovlivnila přístupná bižuterie, ale jak píše v celé práci, šperk zdobil člověka už od pravěku.

Zpravidla se nosí na těle jako estetický objekt, oděvní či vlasový doplněk, který má doladit zjev nositele. Šperkem dekorativního charakteru jsou například náušnice nebo náramek.

- **praktická** – Mnoho šperků spojuje estetické působení s funkcí praktickou.

Již z pravěku nalézáme jehlice na sepnutí pláště. Další užitím jsou spony, na oděv či do vlasů, pečetní prsteny, závěsné flakonky a také náramkové hodinky.

Mnoho šperků jsou malými schránkami například pro léčivé byliny nebo tabák.

Šperkem s praktickou funkcí může být i pásek nebo pokrývka hlavy.

- **sociální, společenská** - Tuto důležitou funkci šperku jsem již zmínila.

U pravěkého lovce můžeme tušit, že měl-li kolem krku navlékané zuby jelena nebo medvěda, byl váženým lovcem. Ozdobné předměty nosily ženy, muži i děti, vždy to však bylo známkou zásluhy, společenského postavení či rituálního obřadu.

Některé šperky patří výhradně významně postaveným osobám, šamanům, náčelníkům a panovníkům. Koruna a diadém jsou typickým příkladem, kdy šperk má funkci sociální. Koruna patří na hlavu králi – označuje mocenské postavení.

U přírodních národů je šperk předmětem k rozlišení kmenové příslušnosti, pohlaví, postavení, dospělosti, nebo je získán po iniciačním rituálu.

Dalším příkladem je snubní prsten.

- **magická** – Magická funkce provází celý můj text o šperku i umění.

V dnešním době šperk ve většině postrádá magický rozměr, jež mu byl vtisknut například v pravěku. O zdobených čarodějích, kteří se dochovali na pravěkých zobrazeních a z nálezů v hrobech tušíme magii, která byla funkcí šperku.

Dnes se setkáme s magickými šperky zejména u přírodních národů, ale kde kdo nosí amulet na řetízku, korále z polodrahokamů nebo prsten po babičce.

Jmenuji další příklady magické funkce:

U pensylvánských Němců je doložený zvyk ověsit děti co nejvíce šperky, aby se tím staly šlechtnými a bohatými.

Vrátím se zpět ke snubnímu prstenu, který se například ve Skotsku, z důvodu ochrany mléka, využívá při dojení krav. Nebo prý slouží k ochraně před impotencí, nechá-li se určené víno protéct prstenem, který se pak daruje manželce v den svatby.

K magické funkci přispívá i materiál, ze kterého je šperk vytvořen.

Korál, perly, polodrahokamy, jantar, zuby, drápy, peří z ptáků, mušle, umělé znázorňování zvířat (jako egyptského Skarabea) a také ornamenty dostávaly symbolický význam. Jako ochranné přívěsky i dnes slouží posvěcené mince, křížky, stříbrný jazyk Jana Nepomuckého nebo amulety ve tvaru srdce.

V Horním Bavorsku nosila mužská populace s oblibou do stříbra zasazenou kost z penisu kuny nebo tchoře, čímž měla být zvýšena jejich mužská síla. Také u domácích zvířat měl šperk původně odhánět zlé síly. Magický význam měl dříve také šperk na zbraních, zvláště obranných zbraních, jako je helma, brnění a štít. Ještě zmiňme využití šperků na lodích, vozech, nádobách např. vázách a domácích přístrojích. Zvláštním druhem ochranného a obranného šperku jsou přívěsky na páscích a řetízcích nebo na páscích od hodinek.

Magická funkce šperku mne velmi zaujala a snaha stopovat magické významy v dějinách lidstva, umění a šperku byla objevnou cestou.

obr. 15. tetování maorského bojovníka

8 Vlastní tvorba šperků

Téma šperku mi je blízké.

Sbírání zajímavých přírodnin, objevování jejich struktur, barev, tvarů, asociací a hledání rovnováhy kombinováním materiálů, mi bylo potěšením a uměleckým zážitkem. Inspirací se mi stal umělecký odkaz pravěkého člověka a umění přírodních národů. Nemohu nezmínit tvorbu Františka Skály, kterou obdivuji.

Hledání a sbírání přírodnin je vždy zajímavým estetickým zážitkem. Všímaní si okolí a detailů v něm, je podle mě klíčové v uměleckém procesu. Mým záměrem v této práci byl i ten pedagogický. Sama příroda je šperkem tohoto světa. Učinit tento objev, nechat se oslovit a inspirovat, by mělo, podle mého názoru, každé dítě.

Materiál, který jsem ve své práci volila, byl nalezen v nedalekém okolí, ale i doma. Používám například sušené plody (meruňka, mango), rostliny a jejich části (mech, trny, květy, plody a kořeny) a útvary ze dřeva.

Naskytl se mi i příležitost získat těla exotického hmyzu a račí klepeta.

Přírodní materiál doplňuji kovem, sklem, alobalem a silonem.

Šperky, které tvoří můj praktický úkol, jsou vybrány z širšího souboru, protože mnoho objektů bylo jen experimentem a hrou.

Mým cílem bylo nalezení rovnováhy přírodních forem, vyjádření komunikace materiálů a vytvoření esteticky působivých předmětů.

Těchto dvanáct objektů je promítnutím mého vztahu k přírodě, umění a šperku.

9 Seznam použité literatury

- ⊙ Čapek, J.: Umění přírodních národů, Fr. Borový, Praha 1938
- ⊙ Lips, J.: O původu věcí, Orbis, Praha 1960
- ⊙ Pavúk, J.: Umenie a život doby kamennej, Tatran 1981
- ⊙ Mikula, J.: Dvacetkrát starší než Altamira, Albatros ,Praha 1983
- ⊙ Svoboda, J.: Mistři kamenného dláta, Panorama, Praha 1986
- ⊙ Herold, E.: Africké masky, Odeon 1970
- ⊙ Jahoda, P.: Žijící lidé pravěku, Tigris, Zlín 2003
- ⊙ Lomme, A.: Pravěk a umění přírodních národů, Artia, Praha 1972
- ⊙ Jůzl, M. a kolektiv: Dějiny umělecké kultury, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1989
- ⊙ Martan, P.: Poselství přírodních národů, Písek 1998
- ⊙ Lévi-Strauss, C.: Myšlení přírodních národů, Dauphin 1996
- ⊙ Pijoan, J.: Dějiny umění 1, Odeon, Praha 1982
- ⊙ Henckmann, W., Lotter, K.: Estetický slovník, Praha 1995
- ⊙ Morant, H. de: Dějiny užitého umění, Praha 1983
- ⊙ Nekonečný, M.: Lexikon magie, Praha 1993
- ⊙ Huyghe, R., Encyklopedie umění pravěku a starověku, Larousse – Umění a lidstvo, Odeon, Praha 1967
- ⊙ Jelínek, J., Umění v zrcadle věků, Moravské zemské muzeum, 1990
- ⊙ Siebertová, E., Hofman, W., Indiánské umění amerického severozápadního pobřeží, Obelisk, 1970

⊙ slovníky a encyklopedie:

Encyklopedický slovník ODEON, Praha, 1993

Všeobecná encyklopedie DIDEROT, Praha, 1998

Masarykův slovník naučný, Praha, 1933

Malá Československá encyklopedie ACADEMIA, Praha, 1987

Encyklopedie českého zlatnictví, stříbrnictví a klenotnictví, LIBRI, Praha, 2003

⊙ časopisy :

Umění a Řemesla, roč. 1973, č. 3 (tematické číslo k ornamentu)

Výtvarná výchova , roč. 47, č.3-4, 2007

⊙ katalogy výstav :

Katalog k výstavě Ornament v současném umění, Finfrlová, P., Vítková, M.

– V galerii města Plzně 16. října – 23. listopadu 2003

⊙ Zdroje z internetu :

http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Maori_Rugbyplayer_tatoed.jpg – 28.4.

http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Meyer%27s_Ornament - 21.4.

Reprodukce v textové části práce pochází z použité literatury.

ŠPERK

PETRA HORÁKOVÁ
2008

OBJEKT 1

OBJEKT 2

OBJEKT 3

OBJEKT 4

OBJEKT 5

OBJEKT 6

OBJEKT 7

OBJEKT 8

OBJEKT 9

OBJEKT 10

OBJEKT 11

OBJEKT 12